

โปรแกรมการพัฒนาจิตสำนึกและพฤติกรรมการมีส่วนร่วม
ในการจัดการขยะตามหลักภาวนา 4 ด้วยนิเวศวิทยา
เชิงพุทธของประชาชนตำบลคลองหก
อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี*

A Program of Conscious Mind Development and
Participative Behavior in Garbage Management with
4 Bhavana Principles Through Buddhist Ecology of
People in Khlonghok Subdistrict,
Khlongluang District, Pathumthani Province

^{1*}พระทองเจริญ อุปสนโต, ¹อุบลวรรณ ภวากานันท์ และ ²โกนิษฐ์ ศรีทอง

^{1*}Phra Thongjaroen Upasanto, ¹Ubonwanna Phawakanun

and ²Konit Srithong

^{1*,1,2}สาขาวิชาการพัฒนาสังคม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Social Development, Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

^{1*}Corresponding Author. Email: 36tong@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อการสร้างโปรแกรมการพัฒนาจิตสำนึกและพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะตามหลักภาวนา 4 ด้วยนิเวศวิทยาเชิงพุทธในประชาชนตำบลคลองหก อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี 2) เพื่อการทดลองโปรแกรมการพัฒนาจิตสำนึกและพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะตามหลักภาวนา 4 ด้วยนิเวศวิทยาเชิงพุทธในประชาชนตำบลคลองหก อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี 3) เพื่อนำเสนอโปรแกรมการพัฒนาจิตสำนึกและพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะตามหลักภาวนา 4 ด้วยนิเวศวิทยาเชิงพุทธในประชาชนตำบลคลองหก อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี พบว่า

1) การสร้างโปรแกรม คือ 1) หลักการของโปรแกรม 2) เป้าหมายของโปรแกรม 3) จุดมุ่งหมายของโปรแกรม 4) เนื้อหาสาระของโปรแกรม 5) ระยะเวลาที่ใช้ของโปรแกรม 6) การเลือกผู้ทำหน้าที่แสดงธรรม 7) สื่อและอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้อง และ 8) การประเมินผลโปรแกรม 2) การทดลองโปรแกรมพบว่า มีคะแนนความรู้ด้านภavana 4 จิตสำนึกในการจัดการขยะและพฤติกรรมในการจัดการขยะมากกว่าก่อนการทดลองที่ระดับ .05 กลุ่มทดลองหลังเข้าอบรม มีคะแนนมากกว่ากลุ่มควบคุม ที่ระดับ .05 กลุ่มทดลองหลังการอบรม 1 เดือนมีคะแนนความรู้ด้านภavana 4 จิตสำนึกในการจัดการขยะและพฤติกรรมในการจัดการขยะมากกว่าก่อนและหลังทดลองที่ระดับ .05 3) การเสนอโปรแกรม คือ 1) ด้านโปรแกรมควรมีการเพิ่มเนื้อหาให้เข้าใจได้ง่าย 2) ด้านบุคลากรควรมีวิทยากรผู้ช่วย 3) ด้านคำสอน ของภavana 4 ควรมีการปฏิบัติตามให้ครบ 4) ด้านสื่ออุปกรณ์ควรมีภาพ สุภาพคติที่เข้าใจง่าย 5) ควรมีการบรรยายจากสิ่งใกล้ตัว 6) ด้านระยะเวลา ควรเพิ่มจำนวนครั้ง

คำสำคัญ: หลักภavana 4; จิตสำนึก; พฤติกรรม; หลักนิเวศวิทยาเชิงพุทธ; การจัดการขยะ

Abstract

This research has 3 objectives 1) to construct a program of conscious mind development and participative behavior in garbage management with 4 bhavana principles through buddhist ecology of people in Khlonghok subdistrict, Khlongluang district, Pathumthani province. 2) to experiment the such program and 3) to present the program of conscious mind development and participative behavior in garbage management with 4 bhavana principles through Buddhist ecology of people in Khlonghok subdistrict, Khlongluang district, Pathumthani province.

The findings identified that

1) a construction of program consisted of (1) program principle (2) program goal (3) program objective (4) program content (5) program time (6) a selection of dharma – preacher (7) related media and equipment and (8) program evaluation.

2) An experimentation of program showed the scores of 4 bhavana knowledge, conscious mind and behavior in garbage management having more at 0.5 level in pretest. Experimental group, afterwards of 1 month in taking course, had more score of 4 bhavana knowledge, conscious mind and behavior in garbage management than control group at 0.5 level in pretest and posttest.

3) A presentation of program i.e. (1) by program, adding easy content more (2) by personel, filling assistant instructor (3) by course of 4 bhavana, getting acting absolutely (4) by media and equipment, demonstrating tangible picture and easy verbal motto (5) taking an explanatory of surrounding environment and (6) by time, having plus number of times.

Keywords: Bhavana 4; Conscious mind; Behavior; Buddhist Ecology; Management

บทนำ

เมื่อมนุษย์อยู่รวมกันมากขึ้นจนก่อตัวเป็นชุมชน/เมืองขนาดใหญ่การอุปโภคและการบริโภคย่อมเป็นสิ่งที่ตามมาอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ แต่ผลลัพธ์ของการบริโภคเหล่านั้นย่อมหมายถึงจำนวน “ขยะ” ที่มีอัตราเพิ่มขึ้น และได้กลายเป็นมลภาวะทางสังคมในที่สุด “ขยะ” เหล่านี้ได้กลายเป็นปัญหาทางสิ่งแวดล้อมที่สำคัญของชุมชนเมืองทั่วโลก ซึ่งหากไม่ได้รับการจัดการอย่างถูกต้องและเหมาะสมแล้วก็ย่อมจะทำให้เกิดปัญหาตามมา เช่น สภาวะโลกร้อน ซึ่งมาจากของเหลือทิ้งหลังการบริโภคคิดเป็น 5% ของการปล่อยก๊าซเรือนกระจกทั้งหมดของโลก (Hoornweg & Bhada-Tata, 2015)

อาจกล่าวได้ว่า “ขยะ” เป็นผลอันเกิดจากการบริโภคที่ได้ย้อนกลับมาหามนุษย์ตามหลักธรรมของพระพุทธองค์ที่ว่า “กมมนา วตตติโลกิ สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม” (Nitisingh, 2015) ซึ่งในปัจจุบันปัญหาขยะเป็นปัญหาต่อประชาชนทั่วไปทั้งชุมชนเมืองและชุมชนบท ที่มีปริมาณขยะของชุมชนเมืองทั่วโลกเพิ่มขึ้น โดยธนาคารโลกได้ประเมินว่าในปี ค.ศ. 2025 จำนวนประชากรโลกจะเพิ่มขึ้นเป็น 4,300 ล้านคน ซึ่งแต่ละคนก็จะสร้างขยะประมาณวันละ 1.42 กิโลกรัม หรือประมาณ 2,200 ล้านตันต่อปี เมื่อพิจารณาถึงประเภทขยะที่เกิดจากน้ำมือมนุษย์ในแต่ละกลุ่มประเทศหรือภูมิภาคมีปริมาณขยะแต่ละชนิดแตกต่างกัน โดยเฉพาะในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงและแปซิฟิกสร้างขยะประมาณ 270 ล้านตันต่อปี และชาวเอเชียแต่ละคนก็สร้างขยะเฉลี่ย 0.95 กิโลกรัมต่อวัน ซึ่งพบว่า ปริมาณขยะของชุมชนเมืองทั่วโลกมีแต่จะเพิ่มขึ้นทุกวัน เพราะมีปัจจัยสำคัญคือ การจัดเก็บขยะที่ไม่มีประสิทธิภาพและการขาดความรับผิดชอบของชุมชนเมืองทั่วโลกในการจัดเก็บขยะอย่างถูกวิธี (The World Bank, 2012)

ในส่วนของการจัดการขยะแต่ละพื้นที่ก็มีรูปแบบและปัจจัยที่ต่างกันในการบริหารจัดการขยะ เพราะขยะจะมีมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับวิธีการที่คนในชุมชนต้องร่วมมือกันอย่างจริงจัง นับตั้งแต่วิธีการลดปริมาณขยะครัวเรือนและชุมชนต้องร่วมกันใช้วัสดุในท้องถิ่นทดแทน โดยผ่านธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น ซึ่งการจัดการขยะถือเป็นหน้าที่ของทุกคน และไม่ใช่เป็นหน้าที่ของหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งที่สะท้อนปรัชญาแนวคิดแบบองค์รวมที่เห็นความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งที่เชื่อมโยงกัน เกี่ยวข้องกันและมีจิตวิญญาณและจิตสำนึกแห่งความรับผิดชอบต่อทุกสรรพสิ่ง (Phramaha Sutit Apakaro, 2015) ที่เกิดขึ้นบนโลก ดังนั้น การจัดการขยะด้วยการนำหลักคำสอนด้านพุทธศาสนาบริหารจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมร่วมกันในการพัฒนาจิตสำนึกและพฤติกรรมของประชาชนในสังคมไทย ด้วยหลักนิเวศวิทยาเชิงพุทธที่ถือว่าเป็นทุนทางสังคมที่ดี ซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญในสังคมไทยที่พระสงฆ์มีบทบาทต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อให้มีการจัดการที่ยั่งยืน เป็นประโยชน์แก่กุลต่อการดำรงชีวิต และการสร้างความสมดุลของธรรมชาติและสรรพสิ่ง ดังนั้นปัญหาขยะสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องที่จะต้องมีความรับผิดชอบต่อทุกคนจะต้องร่วมมือกันแก้ไข ทั้งคณะสงฆ์ก็ต้องมีส่วนในการแก้ปัญหาขยะร่วมกันในชุมชนของสังคมไทย

ในชุมชนของสังคมไทย มีวัดและผู้นำทางศาสนาที่มีการกระจายอยู่ทั่วประเทศไทย พร้อมหลักธรรมของพระบรมศาสดาซึ่งเป็นภูมิปัญญาสูงสุด จึงจัดเป็นระดับที่แต่ละชุมชนมีผู้นำทางด้านจิตใจระดับสูง

ระดับปานกลาง และระดับต่ำของแต่ละชุมชน ซึ่งเป็นระบบนิเวศวิทยาเชิงพุทธอย่างดี ที่มีอยู่ในทุกชุมชนของสังคมไทยซึ่งเป็นสถาบันที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ คอยอบรมสั่งสอนคนในชุมชนให้ประพฤติถูกทำนองคลองธรรม บ่มเพาะความรู้ จิตสำนึกและพฤติกรรมที่ดี โดยถือว่าเป็นระบบนิเวศวิทยาเชิงพุทธที่อยู่คู่กับสังคมไทยมานาน (Inthongpan, 2016)

ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงมุ่งสร้างโปรแกรมการฝึกอบรมของการพัฒนาจิตสำนึกและพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะตามหลักอริยสัจ 4 ด้วยนิเวศวิทยาเชิงพุทธในประชาชนตำบลคลองหก อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี ที่ใช้ระบบนิเวศวิทยาเชิงพุทธ คือ การทำหน้าที่ของสงฆ์ด้วยการเทศน์สั่งสอนให้ความรู้หลักธรรมต่างๆ โดยการใช้หลักธรรมที่เหมาะสมเพื่อสร้างโปรแกรมในการเทศน์ในการที่จะพัฒนาจิตสำนึกและพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะ ซึ่งจะทำให้เกิดประโยชน์เป็นการประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาสู่การปฏิบัติเพื่อการพัฒนาชุมชนสังคม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสร้างโปรแกรมการพัฒนาจิตสำนึกและพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะตามหลักอริยสัจ 4 ด้วยนิเวศวิทยาเชิงพุทธในประชาชนตำบลคลองหก อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี
2. เพื่อทดลองใช้โปรแกรมการพัฒนาจิตสำนึกและพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะตามหลักอริยสัจ 4 ด้วยนิเวศวิทยาเชิงพุทธในประชาชนตำบลคลองหก อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี
3. เพื่อนำเสนอโปรแกรมการพัฒนาจิตสำนึกและพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะตามหลักอริยสัจ 4 ด้วยนิเวศวิทยาเชิงพุทธในประชาชนตำบลคลองหก อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้ เป็นการสร้างโปรแกรมการพัฒนาจิตสำนึกและพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะตามหลักอริยสัจ 4 ด้วยนิเวศวิทยาเชิงพุทธ และหลังจากนั้นเพื่อทำการทดลองโปรแกรมดังกล่าว แล้วทำการประเมินพัฒนาโปรแกรมด้วยแบบสอบถามเพื่อนำเสนอคะแนนความรู้ด้านอริยสัจ 4 คะแนนการพัฒนาจิตสำนึกและพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะ

รูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research) แบบผสมผสานวิธี (Mixed Methods Research) ประกอบด้วย การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยการประชุมกลุ่มเฉพาะ สำหรับการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ด้วยการแจกแบบสอบถามประเมินผลการทดลอง

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ เป็นการสนทนากลุ่มเฉพาะของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Focus Group Discussion) ดังนี้

1) ติดต่อประสานงานผู้เชี่ยวชาญทางศาสนา คือ พระสงฆ์ เพื่อขอความร่วมมือในการเข้าร่วมประชุมสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ด้วยการสุ่มแบบบังเอิญ จากจำนวน 20 รูป คือ เมื่อติดต่อท่านแล้วเต็มใจเข้าร่วมประชุมสนทนากลุ่ม จำนวน 12 รูป จึงชี้แจงรายละเอียด วัตถุประสงค์ ขั้นตอน กระบวนการ และนัดหมายสถานที่ วัน เวลา ในการประชุมสนทนากลุ่ม

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงทดลอง โดยผู้ศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลจากการทดลอง ดังต่อไปนี้

1) ขั้นตอนในการเลือกกลุ่มตัวอย่างจากกลุ่มที่ยินยอมเข้าร่วมโปรแกรมทั้ง 5 ครั้งและสมัครใจที่เข้าร่วมโปรแกรมจำนวน 60 คน โดยการสุ่มแบบบังเอิญด้วยการลงทะเบียนจากทั้งหมด 60 คน สลับกัน คือ คนที่ 1 มาเข้า กลุ่มทดลอง คนที่ 2 มาเข้ากลุ่มควบคุม แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 30 คน และกลุ่มควบคุม 30

2) ขั้นตอนในการควบคุมการทดลองโปรแกรมการพัฒนาจิตสำนึกและพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะตามหลักภาวนา 4 ด้วยนิเวศวิทยาเชิงพุทธในประชาชนตำบลคลองหก อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี คือ ตัวแปรต้น ตัวแปรตาม ซึ่งมีขั้นตอน ดังนี้

- ตัวแปรต้น เป็นการควบคุม โปรแกรมการเทศน์
- ตัวแปรตาม เป็นการควบคุม วัน คือวันอาทิตย์ ช่วงก่อนพระฉันภัตตาหารเพลห้องเรียน สถานที่ ในการเทศน์ทุกครั้งในทีเดียวกัน ผู้เทศน์ ต้องเป็นพระภิกษุรูปเดียวตลอดในการการเทศน์

3) ขั้นตอนในการดำเนินการทดลอง โดยการเก็บข้อมูลครั้งที่ 1 (Pre-Test) ก่อนการทดลองเป็นเวลา 1 เดือน นำเครื่องมือที่เป็นแบบสอบถามทั้ง 3 แบบ คือแบบสอบถามเกี่ยวกับความรู้ด้านภาวนา 4 แบบสอบถามเกี่ยวกับจิตสำนึกในการจัดการขยะ แบบสอบถามเกี่ยวกับพฤติกรรมในการจัดการขยะ เก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างทั้ง 2 กลุ่ม คือ กลุ่มทดลอง จำนวน 30 คน กลุ่มควบคุม จำนวน 30 คน ในการทดลองของโปรแกรม

4) ขั้นตอนในการเก็บข้อมูลครั้งที่ 2 (Post-Test 1) หลังการทดลองในสัปดาห์ที่ 5 นำเครื่องมือที่เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับความรู้ด้านภาวนา 4 แบบสอบถามเกี่ยวกับจิตสำนึกในการจัดการขยะ แบบสอบถามเกี่ยวกับพฤติกรรมในการจัดการขยะ เก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างทั้ง 2 กลุ่ม คือ กลุ่มทดลอง จำนวน 30 คน กลุ่มควบคุม จำนวน 30 คน ในช่วงดำเนินการของโปรแกรม

5) ขั้นตอนในการเก็บข้อมูลครั้งที่ 3 (Post-Test 2) หลังจากการทดลองไปแล้ว 1 เดือน เก็บข้อมูลครั้งที่ 3 เป็นการติดตามผลการทดลอง (Follow-up study) หลังการทดลอง 1 เดือน โดยให้กลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถามประเมินความรู้ด้านภาวนา 4 แบบสอบถามจิตสำนึกและพฤติกรรมในการมีส่วนร่วม

ร่วมในการจัดการขยะตามหลักภาวนา 4 ด้วยนิเวศวิทยาเชิงพุทธในประชาชนตำบลคลองหก อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี อีกครั้งจำนวน 30 รูป/คน ของทั้งสองกลุ่ม

6) ขั้นตอนในการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม ทั้งแบบสอบถามการประเมินความรู้ด้านภาวนา 4 แบบสอบถามประเมินจิตสำนึกในการจัดการขยะและแบบสอบถามประเมินพฤติกรรมในการจัดการขยะ

ผลการวิจัย

1. การสร้างโปรแกรมการพัฒนาจิตสำนึกและพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะตามหลักภาวนา 4 ด้วยนิเวศวิทยาเชิงพุทธในประชาชนตำบลคลองหก อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี พบว่ากระบวนการสร้างโปรแกรมการพัฒนาจิตสำนึกและพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะตามหลักภาวนา 4 มีดังนี้ คือ 1) กำหนดเป้าหมาย 2) การออกแบบโปรแกรม 3) การทดลองใช้โปรแกรม และ 4) การประเมินโปรแกรม และปรับปรุงแก้ไขโปรแกรม

2. ผลการทดลองโปรแกรมการพัฒนาจิตสำนึกและพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะตามหลักภาวนา 4 ด้วยนิเวศวิทยาเชิงพุทธในประชาชนตำบลคลองหก อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี ผู้ศึกษาสรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้ 1) ลักษณะส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง 2) ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบคะแนนกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้สถิติ Independent T-test การเปรียบเทียบด้านความรู้ภาวนา 4 ด้านจิตสำนึกและพฤติกรรมในการจัดการขยะ พบว่า

2.1 ข้อมูลส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างในกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมส่วนใหญ่ เป็นเพศชาย จำนวน 19 คน คิดเป็นร้อยละ 63.3 และเป็นเพศหญิง จำนวน 11 คน คิดเป็น 36.7 ตามลำดับ

อายุของผู้เข้าร่วมกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมส่วนใหญ่ มีอายุต่ำกว่า 25 ปี จำนวน 13 คน คิดเป็นร้อยละ 43.3 รองลงมาอายุ 36 – 45 ปี จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 23.3 อายุระหว่าง 46 – 55 ปี จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 13.3 และอายุระหว่าง 26 – 35 ปี และ 55 ปี จำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 10.0 ในกลุ่มควบคุมส่วนใหญ่ อายุ 26 – 35 ปี จำนวน 12 คน คิดเป็นร้อยละ 40.0 รองลงมา อายุต่ำ 25 ปีและอายุ 46-55 ปีจำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 23.3 อายุมากกว่า 55 ปี จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 16.7 อายุ 36-45 ปี จำนวน 4 คน คิดเป็น 13.3 ตามลำดับ

ระดับการศึกษาของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมส่วนใหญ่ ต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน 14 คน คิดเป็นร้อยละ 46.7 รองลงมา มีระดับการศึกษา ปริญญาตรี จำนวน 13 คน คิดเป็นร้อยละ 43.3 และมีระดับการศึกษา สูงกว่าปริญญาตรี จำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 10.0 กลุ่มตัวอย่างในกลุ่มควบคุมส่วนใหญ่มีระดับการศึกษา ปริญญาตรี จำนวน 15 คน คิดเป็นร้อยละ 50.0 รองลงมา มีระดับการศึกษา ต่ำกว่า

ปริญญา จำนวน 11 คน คิดเป็นร้อยละ 36.7 และมีระดับการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรี จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 13.3 ตามลำดับ

สถานะภาพของผู้เข้าร่วมกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมส่วนใหญ่เป็นเพศชาย คือ พระภิกษุ สามเณรเป็น นักบวชจำนวน 16 คน คิดเป็นร้อยละ 53.3 รองลงมา มีสถานะเป็นประชาชน จำนวน 14 คน คิดเป็นร้อยละ 46.7 กลุ่มตัวอย่างในกลุ่มควบคุมมีสถานะเป็นนักบวช จำนวน 16 คน คิดเป็นร้อยละ 53.3 รองลงมาเป็นประชาชน 14 คน คิดเป็นร้อยละ 46.7

2.2 ผลการเปรียบเทียบคะแนนระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมก่อนโครงการ

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบคะแนนกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมต่อโปรแกรมการพัฒนาจิตสำนึกและพฤติกรรมการณ์มีส่วนร่วมในการจัดการขยะตามหลักภาวนา 4 ด้วยนิเวศวิทยาเชิงพุทธในประชาชนทั้ง 3 ด้าน โดยการทดสอบค่าที (t-test) พบว่า ครั้งที่ 1 และ ครั้งที่ 2 ไม่แตกต่างกัน ยกเว้น ครั้งที่ 3 ทุกด้านที่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2.3 ผลการเปรียบเทียบคะแนนความรู้ด้านภาวนา 4 จิตสำนึกและพฤติกรรมในการจัดการขยะ จำแนกตาม กลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม โดยวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (one-way ANOVA or F-test) สรุปได้ดังนี้

(1) จำแนกตามกลุ่มทดลอง ทั้ง 3 ด้าน ระหว่าง (Pretest - Post test ครั้งที่ 1) และ (Post test ครั้งที่ 2) พบว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และสอดคล้องกับผลการทดสอบ รายคู่ที่คะแนนของ post test ครั้งที่ 2 สูงกว่า Pretest - Post test ครั้งที่ 1 ทุกด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ใน post test ครั้งที่ 1 และ 2 จะสูงกว่า pre test ทุกด้าน

(2) จำแนกตามกลุ่มควบคุม ทั้ง 3 ด้าน ระหว่าง (Pretest - Post test ครั้งที่ 1) และ (Post test ครั้งที่ 2) พบว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เฉพาะด้านความรู้ในด้านภาวนา 4 และสอดคล้องกับผลการทดสอบรายคู่ที่คะแนนของ post test ครั้งที่ 2 สูงกว่า Pretest - Post test ครั้งที่ 1 โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน post test ครั้งที่ 1 และ 2 จะสูงกว่า pre test ยกเว้นด้านจิตสำนึกในการจัดการขยะและด้านพฤติกรรมในการจัดการขยะไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

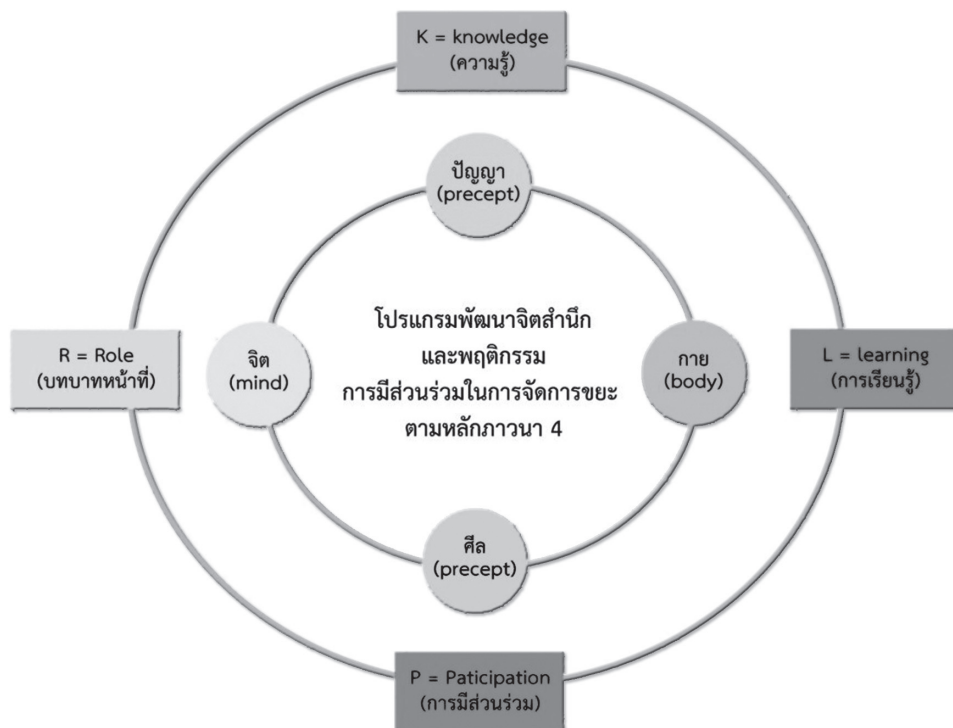
3. เสนอโปรแกรมการพัฒนาจิตสำนึกและพฤติกรรมการณ์มีส่วนร่วมในการจัดการขยะตามหลักภาวนา 4 ด้วยนิเวศวิทยาเชิงพุทธในประชาชนตำบลคลองหก อำเภอลองหลวง จังหวัดปทุมธานี ได้ดังนี้

พบว่า เป็นการประยุกต์รูปแบบของการเทศน์ที่มีพระภิกษุเป็นผู้ที่มีบทบาทในการอบรมให้ความรู้ด้านหลักธรรมโดยเป็นผู้ชี้แนะแนวทางการจัดการขยะตามหลักธรรมของภาวนา 4 เข้ามาส่งเสริมทัศนคติที่จะจัดการสิ่งแวดล้อมด้านการจัดการขยะด้วย ซึ่งเป็นการปฏิบัติตามแนวทางการภาวนา 4 ได้แก่ กาย ภาวนา ศีลภาวนา จิตภาวนา ปัญญาภาวนา

องค์ความรู้จากการวิจัย

องค์ความรู้จากการวิจัย เรื่อง “โปรแกรมการพัฒนาจิตสำนึกและพฤติกรรมการณ์มีส่วนร่วมในการ

จัดการขยะตามหลักภาวา 4 ด้วยนิเวศวิทยาเชิงพุทธในประชาชนตำบลคลองหก อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี”โดยมีกระบวนการที่สำคัญเรียกว่า KRLP= ประกอบด้วย 1) K= Knowledge (ความรู้) เป็นกระบวนการให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการขยะ โดยใช้หลักภาวา 4 ประกอบด้วย กาย จิต ศีล ปัญญา เพื่อสร้างโปรแกรมการพัฒนาจิตสำนึกและพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะ 2) R=Role (บทบาทหน้าที่) การจัดกิจกรรมการเทศน์ ที่เน้นบทบาทของพระสงฆ์ในการอบรมสั่งสอนด้วยการนำหลักธรรมที่สื่อสารให้เกิดจิตสำนึกและพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะ โดยใช้หลักภาวา 4 เป็นเครื่องมือในการพัฒนาจิตสำนึกและพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะ 3) L=Learning (การเรียนรู้) เป็นกระบวนการส่งเสริมให้ชุมชนจัดการตนเองได้ในการจัดการขยะ โดยใช้กระบวนการเรียนรู้โดยการฟังบรรยายธรรมจากพระสงฆ์ที่มีองค์ความรู้ด้านภาวา 4 และการจัดการขยะ 4) P=Participation (การมีส่วนร่วม) เป็นกระบวนการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะตามหลักภาวา 4 ในประชาชนตำบลคลองหก ตามโมเดล ดังนี้

KRLP Model = โมเดลการพัฒนาจิตสำนึกและพฤติกรรมการมีส่วนร่วม ในการจัดการขยะตามหลักภาวา 4 ด้วยนิเวศวิทยาเชิงพุทธ ในประชาชนตำบลคลองหก อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี

อภิปรายผล

การอภิปรายผลโปรแกรมการพัฒนาจิตสำนึกและพฤติกรรมกรรมมีส่วนร่วมในการจัดการขยะตามหลักภาวา 4 ด้วยนิเวศวิทยาเชิงพุทธในประชาชนตำบลคลองหก อำเภอลองหลวง จังหวัดปทุมธานี ได้ดังนี้

จากแนวคิดการพัฒนาจิตสำนึกและพฤติกรรมกรรมมีส่วนร่วมเป็นผลที่ได้หลังจากการใช้โปรแกรมการพัฒนาจิตสำนึกและพฤติกรรมกรรมมีส่วนร่วมในการจัดการขยะตามหลักภาวา 4 ด้วยนิเวศวิทยาเชิงพุทธ โปรแกรมดังกล่าวได้ผลการสร้างโปรแกรมเป็นการประยุกต์หลักธรรมที่มีองค์ประกอบการสร้างโปรแกรม มีดังนี้ คือ 1) หลักการของโปรแกรม 2) เป้าหมายของโปรแกรม 3) จุดมุ่งหมายของโปรแกรม 4) เนื้อหาสาระของโปรแกรม 5) ระยะเวลาที่ใช้ในการแสดงธรรม 6) การเลือกพระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่แสดงธรรม 7) สื่อและอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้อง 8) การประเมินผลโปรแกรม เป็นต้น และในที่ประชุมสรุปกระบวนการสร้างโปรแกรมการพัฒนาจิตสำนึกและพฤติกรรมกรรมมีส่วนร่วมในการจัดการขยะตามหลักภาวา 4 มีดังนี้ คือ 1) กำหนดเป้าหมาย 2) การออกแบบโปรแกรม 3) การทดลองใช้โปรแกรม และ 4) การประเมินโปรแกรม และปรับปรุงแก้ไขโปรแกรม โดยโปรแกรมหากว่าที่สร้างขึ้น เพื่อพัฒนาให้ประชากรในชุมชนมีจิตสำนึกและพฤติกรรมกรรมมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมากขึ้น โดยเน้นการรับรู้เพื่อพิจารณาถึงความเป็นจริงผ่านการเรียนรู้ในเรื่องภาวา 4 กับการพัฒนาจิตสำนึกและพฤติกรรม

ในเนื้อหาสาระทั้ง 5 ครั้ง เชื่อมโยงการจัดการขยะกับหลักภาวา 4 ในการให้ความรู้เรื่อง ภาวา 4 ศีลภาวา จิตภาวา และปัญญาภาวา เพื่อพัฒนาบุคคลที่เข้าอบรมให้มีจิตสำนึกและพฤติกรรมกรรมมีส่วนร่วมในการจัดการขยะโดยเป็นคู่มือในการอบรมทั้ง 5 ครั้ง ในการแสดงธรรม ตามหลักภาวา 4 คือ

- 1) กายภาวา การพัฒนาชีวิต โดยอาศัยการเป็นอยู่ที่ถูกต้องสอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมด้านกายภาพ
- 2) ศีลภาวา การพัฒนาชีวิต โดยมีวิถีปฏิบัติที่ถูกต้อง ต่อสิ่งแวดล้อมด้านสังคม
- 3) จิตตภาวา การพัฒนาคุณภาพชีวิตภายใน ด้านอารมณ์หรือจิตใจที่สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อม
- 4) ปัญญาภาวา การพัฒนาชีวิตโดยการฝึกฝนเรียนรู้ เพื่อการรู้แจ้งความจริงของธรรมชาติ โดยองค์รวมทั้งหมดจนสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้อง สมบูรณ์ เป็นไปเพื่อประโยชน์สูงสุดทั้งตนเองและสังคม ปราศจากการเบียดเบียนตนเอง และเบียดเบียนผู้อื่น เบียดเบียนสิ่งแวดล้อมเป็นหลักธรรมที่สำคัญในการช่วยแก้ปัญหาขยะในชุมชน

ผลการทดลองโปรแกรมการพัฒนาจิตสำนึกและพฤติกรรมกรรมมีส่วนร่วมในการจัดการขยะตามหลักภาวา 4 ด้วยนิเวศวิทยาเชิงพุทธในประชาชนทั้ง 3 ด้าน เป็นการเปรียบเทียบคะแนนกลุ่มทดลองและ

กลุ่มควบคุม จำแนกตามครั้งในการเข้าร่วมโปรแกรมทั้ง 3 ครั้งพบว่า ครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 ไม่แตกต่างกัน ยกเว้นครั้งที่ 3 ที่ทุกด้านมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แสดงให้เห็นว่าผู้เข้ารับการอบรมมีความรู้มากกว่าก่อนเข้าอบรม

การเสนอโปรแกรม ซึ่งมีองค์ประกอบของโปรแกรม คือมีหลักการสำคัญเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของผู้เข้าร่วมกิจกรรม ฉะนั้นในการสร้างโปรแกรมจึงประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญๆ 3 ประการคือ (1) บริบท (Context) (2) เป้าหมาย (Goal) และ (3) แผนหรือวิธีปฏิบัติ (Plan or Method) องค์ประกอบทั้ง 3 นี้ต้องมีความเหมาะสมจึงจะก่อให้เกิดโดยการนำหลักภาวนา 4 ซึ่งประกอบด้วย กายภาวนา สติภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา ไปใช้ในการพัฒนาประชาชนให้เกิดผล 2 ด้าน คือ พัฒนาด้านจิตสำนึกและพัฒนาด้านพฤติกรรม เพื่อนำไปสู่การจัดการขยะในชุมชน ซึ่งผลการศึกษาวิจัยพบว่ากลุ่มทดลองตามโปรแกรมในช่วงฟังธรรมครั้งที่ 1 ครั้งที่ 2 แรกยังไม่มีความรู้เรื่องจิตสำนึกและพฤติกรรมในการจัดการขยะ แต่เมื่อผ่านพ้นครั้งที่ 3 ไปสักหนึ่งเดือนก็มีผลการเรียนรู้ที่เข้าใจว่าจิตสำนึกและพฤติกรรมในการจัดการขยะที่ดีขึ้น ซึ่งแตกต่างจากกลุ่มควบคุมที่มีความรู้ด้านภาวนา 4 ด้านจิตสำนึกและพฤติกรรมในการจัดการขยะที่มีค่าคงที่

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาเรื่องโปรแกรมการพัฒนาจิตสำนึกและพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะตามหลักภาวนา 4 ด้วยนิเวศวิทยาเชิงพุทธในประชาชนตำบลคลองหก ผู้วิจัยจะขอเสนอแนะ 2 ประการดังต่อไปนี้

- 1) ควรมีโครงการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาจิตสำนึกและพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะกับประชาชนทั่วไป อันจะนำไปสู่การพัฒนาจิตสำนึกและพฤติกรรมในการจัดการขยะของชุมชน
- 2) ควรมีการนำโปรแกรมไปปรับใช้ในการฝึกอบรมพุทธบริษัทในพื้นที่อื่นหรือชุมชนอื่นๆ เพื่อเป็นการพัฒนาจิตสำนึกและพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะแก่ประชาชนทั่วไป

References

- Phramaha Sutit Apakaro. (2015). *Buddhism and Social Development*. 3rd edition. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Press.
- Hoornweg D. & Bhada-Tata P. (2015). *What a Waste : A Global Review of Solid Waste Management*. Washington: World Bank.
- Nitisingh Y., (13 September 2014). *The Buddhism monkhood discipline and the environment*. Retrieved on May, 5, 2017, from <http://www.phd.mbu.ac.th/index.php/2014-08-28-08-57-4/84-2014-09-13-07-15-27>.
- Inthongpan P., (2016). *Buddhism and Environments*. Bangkok: Kasetsart University Press.
- Armijo de Vega C., Ojeda-Benitez S. & Ramirez-Barreto E. (2003). Mexican educational institutions and waste Management programmes a Universitcase study. *Resources, Conservation and Recycling Vol. 39*, Issue 3. October.
- Brueck, S., M. Kousis., D. Richardson & Young S. (1977). *The politics of sustainable development: Theory, Policies, and Practices within the European union*, Great Britain: Creative print and Design.
- Boone, E. j. (1992). *Developing programs in adult education*. Prospect Heights, Brooklyn: Waveland press.